

Рецензія на монографію

Демуз І. О., Чалаван В. А. Сільськогосподарські товариства на теренах України у 1920-х рр. – ХХІ ст. : моногр. / НААН, ННСГБ ; наук. ред. В. А. Вергунов. Київ : Талком, 2023. 280 с. (Історико-бібліографічна серія «Аграрна наука в особах, документах, бібліографії»; кн. 127).

Тяглисть першопричин російсько-української війни свідчать про важливість та першочерговість історичного знання. Йдеться про об'єктивне, принципове і, можливо, практичне знання історичного досвіду українського народу, а відтак і його врахування в усіх галузях державного функціонування. Тому кожне системне дослідження окремих вітчизняних проблем має право бути й навіть, – зобов'язане. Не виключенням є дослідницькі пошуки щодо визначення або встановлення особливостей виникнення і подальшого розвитку комунікативних зв'язків, зокрема у наукових, громадських, господарських сферах.

Дослідження І. О. Демуз і В. А. Чалавана спрямоване на комплексне вивчення функціонування товариств на теренах України з проведенням порівняльної характеристики в межах імперського, радянського і сучасного періодів. Дослідники поставили за мету ґрунтовно проаналізувати трансформаційні процеси, що відбувалися з громадськими об'єднаннями під впливом суспільно-політичних та соціокультурних чинників ХІХ – початку ХХІ ст. з виокремленням особливостей життєдіяльності наукових осередків у 1920-х рр. – ХХІ ст. Досягненню поставлених цілей підпорядкована логічна структура рецензованої праці, що містить 5 розділів і вступ з історіографічним наповненням. Також має місце обґрунтування вдало обраного методологічного

інструментарію та систематизація джерельної бази, основу якої склали документи і матеріали фондів інститутів НБУВ, НАНУ, державних архівів України та ін. Переконливим є виклад практичного значення отриманих результатів з перспективою подальшого поглиблення студій феномену суспільної творчості у багатовимірному контексті минулого століття й сучасності.

Проведений комплексний аналіз дозволив авторам дійти аргументованих висновків про демократичність та ініціативність принципів побудови моделі наукових товариств у ХІХ – на початку ХХ ст., що здійснили генеруючий вплив на формування нових колективних форм праці на теренах України. Чітко виокремлено вплив політичних чинників упродовж 20-х рр. ХХ ст. на видозміну функціональності науково-громадських об'єднань у бік одержавлення, насамперед через планування і контроль усіх сфер життя країни. Цілком справедливо автори відзначають особливості формування пріоритетів наукової політики відповідно до завдань соціально-економічного розвитку, тобто без творчих ідей і наукових пошуків та ін. Вже у першій половині 1930-х рр. діяльність науково-громадських організацій не лише втратила підтримку влади, але й нашттовхувалася на протидію з подальшими репресивними заходами. Постала нова, радянського типу інтелігенція, яка стала одним із різновидів радянських службовців.

Встановлено й охарактеризовано мережу творчих об'єднань 1920–1930-х рр., зокрема діяльність окремих груп громадсько-наукових осередків, таких як от: 1) краєзнавчі товариства (бюро, комісії), більшість з яких мали у своєму складі у тому числі природничі, технічні секції, секції з вивчення продуктивних сил і місцевого сільського господарства чи його окремих галузей; 2) універсальні наукові товариства при ВУАН з відповідними секціями, у тому числі й сільськогосподарськими; 3) самостійно функціонуючі наукові товариства (поза структурою ВУАН), які виникли як в імперській, так і в

радянський період; 4) вузькоспеціалізовані сільськогосподарські товариства кооперативного спрямування; 5) всесоюзні науково-технічні товариства, які виникли у кінці 1920-х – на початку 1930-х рр. у системі профспілок, утворивши згодом розгалужену мережу республіканських відділень, що поступово набули статусу самостійних республіканських галузевих масових науково-технічних товариств. Зауважимо, що інформаційний ряд подано у вигляді нарисів довідкового або узагальненого характеру. Власне, автори й попереджають про свої задуми щодо подальшого здійснення системного дослідження й аналізу функціонування громадських і наукових осередків аграрної сфери під впливом різних суспільно-політичних та соціокультурних чинників минулого століття.

У 1930-ті – 1980-ті рр. більш активними, серед інших, автори виділяють Українське науково-технічне товариство сільського господарства, Українське науково-технічне товариство лісової промисловості та лісового господарства, а також Українське товариство охорони природи та сприяння розвитку природних багатств. Мережа науково-технічних товариств створювалася за галузевою ознакою з розподілом на вузькі спеціальності. Товариства у системі профспілок відрізнялися певним нівелюванням науковості, орієнтуванням інтелігенції на масовість і господарські потреби держави. Громадські об'єднання при АН УРСР зберігали ознаки творчого продукування знань і стали основою для формування наукових громадських організацій вже незалежної України. Нині вони являють собою одну з найбільш оптимальних правових форм для допомоги громадянам у вирішенні їх спільних проблем, відстоюванні спільних інтересів. Наразі автори звертають увагу на громадські наукові організації, до яких належать, зокрема, громадські академії наук, наукові товариства, наукові асоціації, спілки і об'єднання тощо, діяльність яких регламентується Законами України.

У цілому, вивчений і проаналізований досвід функціонування сільськогосподарських наукових товариств України, крім історико-пізнавального аспекту, може прислужитися у виборі пріоритетів, моделей подальшого розвитку аграрної сфери та її наукового забезпечення.

Наталія Щebetюк,
доктор історичних наук, старший науковий співробітник,
завідувач сектору наукознавства Інституту історії аграрної науки,
освіти та техніки ННСГБ НААН (м. Київ, Україна)